

OSMANLI CEZÂ HUKÛKUyla ALÂKALI İLGİNÇ BİR BELGE

*Ahmet KANKAL**

Osmanlı tarihi boyunca kısas hâdisenin nâdiren tatbik edildiği ve bunun umûmiyetle para cezâsına tahvîl olunduğu bilinen bir gerçektir. Adana Şer'iyye Sicil Defterleri'nde¹ tesâdüf ettiğimiz bir belge bizim için hayli ilginç gelmiştir. Çünkü tetkik ettiğimiz sicillerde katl hâdiselerinde dahi kısas tatbîk edilmeyip veya tatbîki taleb olunmayıp hâdisem dem-i diyet olarak bir miktar para ve bazı emvâlin verilmesi mukâbilinde musâlaha ile neticelenirken² aşağıda zikredeceğimiz hırsızlık hâdisesi karşısında hırsızlığı yapan hakkında katlinin meşrû olduğuna dâir verilen ve ağır bir cezâ olarak değerlendirilebilecek karar, dikkatimizi çekmiştir. Hâdisem I. Mahmud'un saltanatının ilk yıllarında cereyân etmiştir.

Belgeden anlaşıldığına göre hırsızlıkla itham olunan ve bunu da kabul eden Yenidünya demekle meşhûr Ahmed bin Abdulkerim

* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arş. Gör.

1. Adana Şer'iyye Sicili/14, belge: 147, sayfa: 80-81. (Millî Ktp.)

2. Yahşihanlı Dağdevirenöğlü Hacı Ali bin Habib ve kölesi İvaz bin Abdullah, Dündarlı nâhiyesi Topaklı köyünden Muslu bin Mehmed'in oğlu Ali'yi döverek öldürmüşlerdir. AŞS/3, b.: 23-24, s.:13 (Bu hâdisem karşısında herhangi bir karar verilmemiştir.)

- Cânib-i Şehr nâhiyesi Süleymânlı karyesi ahâlisi Yakub bin Halil'i katletmişler ve dem-i diyet olarak 80 guruş ödemişlerdir. AŞS/4, b.: 319, s.: 170.

- Hamam Kurbu mahallesinden yaralı olarak ölen el-Hâc İbrâhim bin Sâlih'i yaralayan aynı mahalleden Bozoğlan Ali bin Mehmed ile Mermerli mahallesinden Kayyimoğlu Mustafa bin Mehmed dem-i diyet olarak bir mushaf-ı şerîf ve 700 guruş ödemişlerdir. AŞS/4, b.:380 s.:210.

- Harputlu olup Yüregir kazâsı Burun Viran karyesinde öldürülen Ebûbekir bin Osman'ın kardeşi Ahmed, Seyyid Mehmed'den dem-i diyet olarak 11 guruş, bir eski Şam demiri kara kılıç, bir mushaf-ı şerîf, bir kır at ve bir batman kahve almıştır. AŞS/13, s.307, s.138.

- Yortan mahallesinden Seyyid Hasan bin Ahmed'i öldüren Hasan ve İbrahim bin el-Hâc Receb dem-i diyet olarak bir mushaf-ı şerîf, bir kılıç ve 100 guruş vermişlerdir. AŞS/13, b.347, s.158.

- Şeyh Mustafa mahallesinden el-Hâv Mehmed bin Osman'ı, Sarrâcân mahallesinden İbiş yaralamış ve ölümüne sebep olmuş, dem-i diyet olarak 1150 guruş, bir bârgîr, bir kılıç ve bir mushaf-ı şerîf vermiştir.

dört adet hırsızlık yapmıştır. Daha doğrusu pekçok hırsızlıkta bulunmuş ancak bunlardan malı çalınan dört kişinin şikâyeti mevzu-bahistir.

Bu tür bir karara nâdiren rastlandığından padişahın, hırsızın si-yâseten katline karar vermesini, önce İslâm fikhî açısından değerlendirmek icâbeder.

Sirkat büyük bir cinâyettir. Bu cinâyet yalnız masum mallara tecâvüze münhasır kalmayıp çok kere masum hayatlara da tecâvüzle neticelenir, hanımanların sönmesine sebebiyet verir. Binâenaleyh bunun hakkında -bütün halkça müessir bir ibret teşkil edecek sûrette- ağır bir cezâ tatbîki iktîza etmektedir. Şu kadar var ki, böyle ağır bir cezânın her sirkatten dolayı hemen tatbîki şârii hâkimce mültezem bulunmadığından bunun yapılabilmesi için bir takım kuyûd ve şürût vardır. Sârikin âkil, bâliğ, nâtık ve basîr olması şarttır³.

Yukarıdaki şartların Ahmed bin Abdülkerim'de olduğu anlaşıl-maktadır. Çünkü mecnûn olduğuna dâir bir kayıt yoktur. Bâliğ olduğu da belgenin gidişâtından anlaşılmaktadır. Zâten hakkındaki suçlamaları duyduğu ve suçlamaları da kabul ettiği zikredilmiştir.

Sirkatin iki hükmü vardır, biri nefse diğeri mala taalluk eder. Nefse taalluk eden haddir. Mala taalluk eden de mesrûkün istirdâdi ve telefî takdirinde tazmin ettirilmesidir⁴.

Ahmed bin Abdülkerim'in hırsızlığı nefse değil mala taalluk etmiştir. Bu durum karşısında verilecek cezânın malın tazmîni yolunda olması icâbeder. Malı çalınan kimseler de şikâyetlerinde eğer mevcutsa mallarını yok değilse aynını veya kıymetini talep etmişlerdir.

Mer'adan hayvanları çalmak, haddi müstelzim değildir, velev ki yanlarında çobanları bulunmuş olsun. Çünkü bu hayvanlar muhrez sayılmaz, bunların mer'aya bırakılması ihraz için değil, otlatmaları içindir. Fakat hayvanatı muhafazalarına mahsus olan ahırlardan, ağıllardan çalmak haddi müstelzimdir. Zira bunlar birer mahall-i hırzdır⁵.

3. Ömer Nasuhi Bilmen, "Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fikhiyye" Kâmûsu, C. 3, s. 263.

4. Ö.N. Bilmen, a.g.e., C.3, s. 282.

5. Ö.N. Bilmen, a.g.e., C.3, s.273.

Belgede zikrolunduğuna göre Ahmed bin Abdulkerim hayvanları mer'adan ve dışarıdan çalmıştır. Ahır ve ağıllardan çaldığına dâir herhangi bir kayıt yoktur. Yukarıdaki hükümler mûcibince hırsızın haddi îcâb eder hâlinin dahi olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Haddi îcâb eden herhangi bir sirkat hâdisesi, ya ikrâr ile veya beyyine ile sâbit olur. Sirkati ikrâr, sirkat yapan mükellef bir şahsın bu cürmünü bizzat itiraf etmesi demektir⁶. Sirkat husûsundaki beyyine zükûret, adâlet, asâlet ile muttasıf, en az iki mükellef kimsenin sirkat vukuu hakkında yapacakları şahâdetten ibârettir⁷.

Ahmed bin Abdulkerim, hakkındaki bütün suçlamaları kabul etmiş ve mezbûr Ahmed'in hırsız olduğuna ve bunu âdet hâline getirdiğine dâir belgede isimleri zikredilen 16 şahıs da şahâdette bulunmuşlardır.

Sirkat hâdisesi sâbit olunca badelhükm sârikin sağ eli bileğinden kesilir, bu hadden sonra tekrar sirkatte bulunacak olursa sol ayağı da mafsalından kesilir. Şâyed bundan sonra yine sirkatte bulunsa artık âzâsından hiç biri kesilmez. Belki salahı hâli zâhir olunca ya kadar hapis suretiyle ta'zir olunur.

İmâm Mâlik'e ve İmâm Şâfiî ile İmâm Ahmed'den diğer bir rivâyete göre sârikin evvelâ sağ eli, ikinci sirkatinde sol ayağı, üçüncü sirkatinde sol eli, dördüncü sirkatinde de sağ ayağı kesilir. Şâyed yine sirkatte bulunacak olsa artık hapsiyle iktifâ olunur. Şu kadar var iki veliyyü'l-emr, def-i fesâd için lüzûm görürse bu sâriki siyâseten öldürebilir. Zâhîrîlere göre beşinci defaki sirkatten dolayı sârik mutlaka katl olunur⁸.

Hadd-i sirkat, bade's-sübût afv edilemez. Şöyle ki: veliyyü'l-emr tarafından hadd icrâsı husûsunda emir sâdir ve hüküm itâ edildikten sonra mesrûkûn minh, sâriki afv edecek olsa buna itibar olunmaz. Çünkü bu cezâ, sırf hakkullah=hakk-ı âmme olarak tatbîk edilecektir. Bu mesrûkûn minh hakkı değildir ki, buna afva salâhiyeti olsun⁹.

Belgeden anlaşıldığına göre hırsızlık hâdisesi fâsılalarla cereyân etmesine rağmen malı çalınan kimseler ânında şikâyette bulun-

6. Ö.N. Bilmen, a.g.e., C.3, s.278.

7. Ö.N. Bilmen, a.g.e., C.3, s.279.

8. Ö.N. Bilmen, a.g.e., C.3, s.282-283.

9. Ö.N. Bilmen, a.g.e., C.3, s.283.

mamışlar veya bulunmaya cesâret edememişler, dolayısıyla da mahkeme her sirkat hâdisesinden sonra yapılamamıştır. Davacıların tamâmı anlaşıldığına göre aynı anda davacı olmuşlar bu sebeple de hırsıza her hırsızlığı akabinde had cezâsı tatbik olunmamıştır. Belgede tatbik olduğuna dâir kayıt yoktur. Zâten davacılar, eğer malları mevcutsa mallarını, yok eğer ölmüş veya mevcut değilse bedellerinin tazmînini talep etmişlerdir. Had cezâsının tatbiki hususunda herhangi bir talep mevcut değildir. Emr-i veliyyi'l-emrin def'-i fesâd için siyâseten öldürülebilir hükmü mûcibince hırsızın katline karar verilmiştir.

Siyâseten katl denilen ve pâdişahların istedikleri şahsı diledikleri şekilde idam ettirmeleri şeklinde -bazı yazarlarca- açıklanan durumlarda da pâdişahın şeyhülislâmdan fetvâ almadan böyle bir işe girişmediğini, giriştiği takdirde sorumlu tutulduğu tarihçiler haber vermektedir. Fâtih'in haksız yere elini kestirdiği gayr-ı müslim usta ile yargılanıp elinin kesilmesine hükmedildiğini ve Yavuz'un sorumsuz bazı davranışlarından dolayı Zembilli Ali Efendi tarafından uyarıldığını tarih kaydetmektedir¹⁰.

Ne belgede ne de daha sonraki belgelerde hükmün icrâ olduğuna dâir kayıt mevcut değilse de cezâdan dönülemeyeceğine dâir var olan hüküm mûcibince mezbûr Ahmed'in katlonulduğuna kanaat edilmelidir. Ayrıca mezbûr Ahmed'in katli hususunda fetvâ alındığına dâir de kayıt yoktur. Ancak bu fetvânın alınmadığına delil teşkil etmeyebilir.

Bütün bunlardan sonra hırsızın katlinin meşrû olduğuna dâir verilen karar ağır bir cezâ olarak değerlendirilebilir. Ancak belgede zikredildiğine göre hırsızlık hâdisesinin bir âdet veya iş hâline dönüşmesi, ahalinin rahatını ve huzurunu kaçırarak bir merhaleye ulaşmıştır. Belki de zikredilmeyen bir husûs olarak, hırsızın bütün suçlamaları kabûl ettiğini açıkça zikretmesi, üstü kapalı olarak devlet düzenini ve idârecileri hafife aldığı ve onlara meydan okuyor oluşu gibi bir düşünce, katlinin meşrû olduğuna dâir alınan kararda mühim rol oynamıştır. Davacıların toplu olarak şikâyette bulunmaları da hırsızın korkulacak bir kimse olduğu ve etrâfına da korku saldığına bir numûnesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu hâdisenin diğer hırsızlara bir gözdağı verme gâyesi taşıyor olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır.

10. Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri, C.1, s. 207, 1 no'lu dipnot.

Bizim bu makalede anlatmak istediğimiz Osmanlı padişahının hak ve salâhiyyetleri olmadığı için bu mevzuya temâs etmedik. Zâten bu mevzuda epeyce makale de mevcuttur. Sadece İslâm tarafından padişaha tanınmış olan mahdûd salâhiyyetten bir tânesinin kullanılmış olması dikkatimizi çekmiştir. Çünkü âdî suçlardan sayılan bir hırsızlık hâdisesi karşısında bu hakkın kullanıldığına dâir bir belgeye bugüne kadar ne rastlamış ne de mevcûdiyeti duymuşuk¹¹.

Hâdisenin ve hâdise karşısında verilen kararın yorumu daha çok İslâm hukukçularını alâkadar etmektedir.

Faydalı olacağı kanaatiyle belgenin transkripsiyonunu vermeyi daha münâsip görüyorum.

"Medîne-i Adana nevâhîsinden Dümdârlı nâhiyesine tâbi' Farsak nâm karye ehâlsinden işbu râfi'ü'l-kitâb Hüseyin bin Halil nâm kimesne yine nâhiye-i mezkûra tâbi' Süleymânî karye ehâlsinden olub nâhiye-i mezkûre ehâlîlerinin hâlen voyvodaları Hasan Ağa ma'rifetiyle ihzâr-ı şer' olunan Yenidünya dimekle meşhûr Ahmed bin Abdulkerim nâm kimesne mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüb târîh-i kitâbdan sekiz ay mukaddem yirmi guruş kıymetli bir re's tori bârgirim karye-i mezkûrda vâkı' menzîlim kurbunda mer'âda bilâ-kayd nehâren râ'i olunur iken işbu mezbûr Ahmed mevsûf-ı mezkûr bârgirimi gasb ve ahz itmişdir su'âl olunub kâ'im ise 'aynını müstehlek ise kıymet-i mezkûresi alıvirilmek matlûbumdur didikde gibbe's-su'âl merkûm Ahmed cevâbında fi'l-hakîka târîh-i mezkûrda müdde'î-i merkûmun ber vech-i mübeyyen iddi'â eylediği yirmi guruş kıymetli bârgirini ben gasb ve ahz idüb Dümdârlı ehâlsinden gâ'ib-i 'ani'l-meclis Kör Hüseyin'e def' eyledim deyu gasb ve istihlâk ve kıymetini bi-tav'ihî ikrâr ve i'tirâf itmekle mücebiyle ba'de'l-hükm yine merkûm Hüseyin bin Halil mezbûr Ahmed mahzarında iddi'â-ı da'vâ ve takrîr-i kelâm idüb târîh-i mezkûrdan sonra mülküm olan bir re's devem dahî sirkat olunmağla devani sana bulayım deyu benden nakd yirmi guruş da-

11. Hırsızların idam olunmasına dâir kararlar Sultan II. Bayezid (Ahmet AKGÜNDÜZ, a.g.e., 2. Kitap, s. 43-44); Yavuz Sultan Selim (A. AKGÜNDÜZ, a.g.e., 3. kitap, s. 92) ve Kânûnî Sultan Süleyman (A. AKGÜNDÜZ, a.g.e., 4. kitap, s. 369-370.) kânûnâmelerinde de yer almıştır. Ayrıca Ahmet Mumcu (Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl, Ank. 1985 (2. baskı) s. 136), bazı hallerde reayaya işlediği hırsızlık suçundan dolayı siyaseten katl cezasının verildiğini Coşkun Üçok ("Osmanlı Kanunnâmelerinde İslâm Cezâ Hukukuna Aykırı Hükümler", A. Ü. Hukuk Fak. Dergisi, C.IV/1-4 (1948) s. 58-59)'un makalesine dayanarak söylemektedir.

